

Білавич І.В.

**СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ГРОМАДСЬКОЇ СИСТЕМИ
ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В ГАЛИЧИНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ
ХХ СТ.)**

Варшавський медичний університет

Україна сьогодні переживає низку соціальних проблем, з-поміж яких найгостріше постали погане медичне забезпечення і поширення різних захворювань, особливо інфекційних; зростання дитячої бездоглядності й травматизму; збільшення обсягів споживання алкоголю і тютюну; працевлаштування молоді і безробіття населення; соціальний і правовий захист різних верств населення тощо. Розв'язання цілого комплексу проблем, пов'язаних з медичним забезпеченням населення, як і інших проблем соціального характеру, є прерогативою держави, однак Україна сьогодні в силу різних причин не завжди спроможна ефективно їх розв'язувати. Тому до цієї справи варто залучати громадські інституції. Тут можна використати досвід українських громадських організацій Галичини, насамперед медичного спрямування, які діяли в краї наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. За умов чужих держав й політичного гніту українців саме вони створили альтернативну державній систему медичної опіки населення краю, таким чином компенсувавши прогалини в соціальній політиці Австро-Угорщини та Польщі. Деякі з них відновили діяльність за умов незалежності України.

Актуальність порушеної теми зумовлюється й іншими причинами. У системі підготовки майбутніх фахівців у ділянці медицини науковці виокремлюють низку якостей, які повинні бути сформовані в медичного працівника: професійна компетентність, високі моральні цінності, деонтологічні якості, комунікативні вміння, ін. Утім, з-поміж рис, які сьогодні формують у майбутніх лікарів вітчизняні виші, відсутні ті, що слугували б соціальній орієнтованості професії медика, вихованню патріота-громадянина,

активного «су спільника» – людини, яка себе присвячує праці на користь громади, держави загалом. Таких фахівців, як ніколи, сьогодні потребує Україна. Тому тут можна скористатися досвідом діяльності на ниві суспільного просвітництва численних товариств, які на початку ХХ сторіччя діяли в Галичині та вагомо спричинилися до формування масових знань з основ гігієни і санітарії, запобігання виникненню і поширенню різних захворювань, передусім туберкульозу, виховання здорового способу життя, боротьби з алкоголізмом та іншими антисоціальними явищами.

Передумови створення громадської медичної опіки в Галичині

Створення громадської системи охорони здоров'я в краї було зумовлене низкою чинників. Попри певні заходи, ухвалені Австро-Угорщиною в ділянці охорони здоров'я, курс уряду на розбудову мережі лікарняних закладів, загалом прогресивну як на той час санітарну організацію, сільське населення Галичини було позбавлене не лише медичної опіки, а й необхідного санітарного нагляду через співвідношення мешканців краю до лікарського персоналу: до прикладу, наприкінці ХІХ ст. один лікар припадав на 7065 осіб і змушений був обслуговувати територію площею 60-140 кв. км.[37, с. 114].

Однією з причин цього стало переважання приватної лікарської практики, відповідно дорожнеча медичної допомоги. Так, наприкінці ХІХ ст. прийом у лікаря коштував 5 золотих ринських (зол. рин.), виклик додому – 10 зол. рин. (уночі – 20 зол. рин.), виїзд у село до пацієнта – у середньому 20-50 зол. рин. (залежно від відстані), а вночі тарифи на ці послуги подвоювалися; оперативне втручання вимагало величезних коштів: видалення апендициту, до прикладу, – 200-300 зол. рин, більш складна операція сягала 1000 зол. рин.; інші медичні послуги були теж не дешевими: рентгенівське просвічування – 30 зол. рин., переривання вагітності – 100 зол. рин. [29, с. 34-35]. Звісно, що медична допомога була недоступною селянам, власне, цей чинник, а також відсутність знань про охорону здоров'я та здоров'язбереження відлякували та відсторонювали їх від лікарських послуг.

Тяжке соціально-економічне становище погіршувало і без того поганий стан здоров'я українців, спричинений важкою фізичною працею, незадовільним харчуванням, нестачею харчів, теплого одягу, складними побутовими умовами та антисанітарією, алкоголізмом та іншими негативними явищами. Окрім цього, відсутність усвідомлення людьми потреби особистої гігієни, здоров'язбереження призводили до постійних спалахів інфекційних хвороб, частої захворюваності (грип, пневмонія (запалення), туберкульоз (сухоти), скарлатина, натуральна віспа, холера, черевний і висипний тиф, дизентерія (червінка), венеричні недуги тощо). Статистика смертей вражає: за п'ять років (з 1883 по 1887 рр. від епідемічних захворювань померло близько 300 000 людей, близько 40-47% всіх смертей було зумовлено хворобами, викликаними різноманітними збудниками інфекцій [39, с.7]. Надзвичайно високою була смертність дітей у Галичині, до слова, найвищою з усіх країн Західної Європи: смертність немовлят становила 22,9% (для прикладу, в Англії, Данії, Швеції – усього 13%). Так, 1904 р. у краї померло 201000 осіб, у тому числі 115000 дітей віком від 1 до 15 років, з них 66214 однорічних малюків [8, с.265-266; 27, с. 114].

Таке становище з дитячою смертністю було спричинене низкою чинників, ключовими з яких були несприятливі (незадовільні) умови проживання. За даними обстеження 884 дітей, які провело товариство «Батьківська спілка» в Тернополі, 32% мешкали в темних кімнатах, 51% – у вогких приміщеннях, 31% – не отримували теплого сніданку, 43% – упродовж усього дня перебували без батьківської опіки [32, с. 41]. Чи не найбільше дорослі і діти потерпали від сухот, у Львові смертність від туберкульозу в 1880-1881 рр. становила 57,8 осіб а 10000 осіб [2, с. 184].

Незважаючи на значну недосконалість системи здоров'я в Австро-Угорській імперії, саме вона дала поштовх до зародження і подальшого розвитку української медицини та формування медичної інтелігенції. Цьому сприяло і виникнення низки українських лікарських інституцій, станових (професійних), наукових товариств. Так, 2 грудня 1867 р. львівські медики

створили Товариство галицьких лікарів [31, арк. 11], де спочатку було 47 осіб, відтак до них приєдналися лікарі з повітових галицьких сіл. Товариство галицьких лікарів, попри основні станові завдання, у своїй діяльності включало елементи наукової праці. Невдовзі виникають повітові товариства, до прикладу, у Дрогобичі – 1908 р. За прикладом лікарів станові товариства з метою захисту своїх професійних прав організували аптекарі, зубні техніки, бальнеологи [21, арк. 13; 23, арк. 3; 36, арк. 1].

1900 р. за ініціативи львівських лікарів було створене товариство «Поліклініка Львівська», метою якого стала спільна науково-медична праця. Ця інституція мала добродійний характер: своїм завданням львівські лікарі вважали надання безкоштовної лікарської допомоги малозабезпеченим хворим, постачання їм ліків зі знижкою. «Поліклініка Львівська» у своїй структурі мала амбулаторію та лабораторію. Наукова діяльність відбувалася шляхом організації науково-практичних конференцій та видань медичних часописів [33, арк. 1]. Таким чином, забезпечувалося тісне поєднання теоретичної та практичної медицини.

Тривке підґрунтя для створення вітчизняної системи медичної опіки населення Галичини заклали українські лікарі і громадські діячі, які своєю працею підготували фундамент, на якому була розбудована громадська система охорони здоров'я в краї. З-поміж когорти найвизначніших постатей згадаємо декількох, які мали найтісніший стосунок до діяльності українських медичних інституцій, зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної медицини, залишили по собі теоретичні надбання та продукували ідеї, які, на нашу думку, випереджали час та сьогодні за умов глибокого аналізу та творчого опрацювання можуть бути використані в українській науці.

До розвитку української академічної медицини, вітчизняної системи охорони здоров'я вагомо спричинився Іван Горбачевський (1854-1942 рр.) – найтитулованіший в Австро-Угорській імперії український учений. Уродженець с. Зарубинці Тернопільського повіту, виходець зі священничої родини, він по закінченні Віденського університету (1873-1877 рр.) невдовзі

отримав визнання з-поміж європейських наукових кіл, синтезувавши 1882 р. сечову кислоту, а вже наступного року його запросили очолити щойно створену кафедру лікарської хімії у Карловому університеті в Празі. Іван Горбачевський паралельно втілював у життя національну ідею: він активний член товариств «Громада» та «Січ», з 1899 р. – дійсний член НТШ [26, с. 3-4]. Учений активно співпрацював з українськими науковцями та лікарями-практиками у Львові, 4 жовтня 1911 р. його обрано головою математично-природописно-лікарської секції, яку очолював до 1918 р., основною заслугою цієї праці стало реалізація проекту створення української наукової термінології в ділянках медицини та хімії [9].

Непересічною подією в житті Івана Горбачевського та, врешті, і розвитку не тільки вітчизняної, а й європейської медицини стало створення першого у світі спеціалізованого Міністерства народного здоров'я 1917 р. як окремого структурного підрозділу уряду Австро-Угорщини. Необхідно підкреслити: саме за цією схемою, враховуючи український досвід, аналогічні міністерства були організовані в Англії, Франції, Другій Речі Посполитій, інших країнах світу. Власне, автором ідеї та її практичним реалізатором став Іван Горбачевський, який розробив проект міністерства охорони здоров'я, став його першим міністром (з 20 липня 1918 р. – до кінця жовтня 1918 р.) [9, с. 5-8].

Досвід практичної діяльності у такого роду структурах у нього були: член Краєвої санітарної ради у Празі, член Найвищої санітарної ради у Відні (1906 р.) [10, с. 15]. Закономірно, що саме Іван Горбачевський докладав чимало зусиль до створення у Українського вільного університету 1921 р., який очолив 1923 р. [42, с. 156-157].

До когорти відомих українських лікарів Галичини, чия життєдіяльність відіграла вагомий роль у становленні і розвитку вітчизняної системи охорони здоров'я, відносимо і Ярослава Окуневського та Софію Окуневську (двоюрідна сестра Ярослава). За того часу поширеною була практика, коли випускники медичних факультетів обирали фах військового лікаря. Таким шляхом пішов і Ярослав Окуневський, який зробив у військовій медицині блискучу кар'єру. По

здобутті докторського ступеня 1884 р. Я. Окуневський приступив до виконання обов'язків корабельного лікаря військового флоту Австро-Угорщини, побувавши не тільки в країнах Європи, Азії, а й Африки, Америки та Океанії, його медична практика високо відзначена численними нагородами багатьох морських держав [7].

Він автор першого у світі статуту медичної служби військово-морських сил (1900 р.), у якому знайшли відображення теоретичні знання Я. Окуневського та його практичний досвід лікаря-військового. На початку Першої світової війни у званні контр-адмірала очолював пост керівника медичної служби Адміралтейства Габсбурзького флоту, тут тісно співпрацював зі своїми колегами та підлеглими українськими лікарями – капітаном В. Вербенцем, полковниками О. Зарицьким та М. Рожанковським, ін. [5, с. 105-107]. Контр-адмірал Я. Окуневський за цього періоду організував Українську санітарну службу та очолив її. Він налагодив постачання медикаментів для Легіону Українських січових стрільців, допомагав їхній санітарній службі, жертвував кошти тощо. Після проголошення Західно-Української Народної Республіки очолив Державну медичну місію у Відні. Дослідники відзначають, що завдяки своїм численным зв'язкам та знайомствам з-поміж австрійських чиновників зумів забезпечити надходження санітарного матеріалу для потреб Галичини [7].

Софія Окуневська (1865–1926 рр.) ввійшла в історію розвитку вітчизняної медицини як перша жінка-лікар у Галичині. Цікаво, що батько Атанасій Окуневський, греко-католицький священник, з 1878 р. навчався у Віденському університеті на медичному факультеті, а через рік вже поїхав до Москви як учасник міжнародного медичного конгресу, згодом він відмовиться від священничого сану і з 1881 р. почне працює повітовим лікарем у Сторожинці (Буковина), далі – в Кімпулунзі (територія Румунії). Дядько Софії Кирило Окуневський одним з перших українців здобув вищу фармацевтичну освіту, працював аптекарем у Кіцмані на Буковині [6]. Тому не дивно, що Софія теж захотіла стати лікарем

Це нестримне бажання привело її спочатку до Львівської академічної гімназії, де великі зусилля довелося прикласти їй, дівчині, щоб 1885 р. скласти матуру (іспити на атестат зрілості) (за того часу такої практики не було, Софія була першою дівчиною, що складала гімназійну матуру), під час цієї події зала аудиторії була переповнена, присутніми були Іван Франко, Іван Нечуй-Левицький, Олександр Кониський з дочкою, Іван Белей, ін. А відтак мрія стати лікарем покликала в дорогу, вже до Швейцарії: 1887 р. Софія стала студенткою Цюрихського університету, позаяк у Галичині жінки не мали доступу до вищої медичної освіти. Успішно закінчивши університет 1895 р., Софія Окуневська стала першою жінкою-лікарем у Австро-Угорській імперії і першою жінкою в Західній Україні, яка здобула університетську освіту [21, с. 48]. 1895 року чи не всі галицькі часописи розмістили сенсаційну новину – «Русинка-лікар пані Софія Морачевська (Окуневська), дружина доцента університету в Цюриху (Швейцарія), а донька повітового лікаря у Сторожинці дістала промована на доктора медицини в Цюрихському університеті» [7].

Чоловік Софії – відомий польський літературний критик, хімік і лікар Вацлав Морачевський – походив з давнього аристократичного роду. Захистивши докторську дисертацію з хімії та медицини, Вацлав Морачевський вибрав для себе новий, але перспективний напрям наукових пошуків – фізіологічну хімію, він відбувся і як теоретик, і як практик, свого часу працював у Львівському університеті, очолював Львівський зооветеринарний інститут.

Софії Окуневській тяжко було отримати державне місце праці, вдалося здобути роботу в «Народній лічниці», яку очолював її родич відомий учений і громадський діяч Євген Озаркевич. Тут, у Львові, Софія Окуневська створила цілу школу акушерів-гінекологів, виробила принципи навчання середнього медичного персоналу, вперше в Західній Україні організувала курси для сестер милосердя та курси акушерок. За свідченнями очевидців, за надзвичайно чуйне серце та доброзичливе ставлення до пацієнтів, відчуття людського болю та страждання хворі називали її «святою Софією» [6]. Софія Окуневська

паралельно працювала над науковими проблемами, активно долучилася до роботи лікарської комісії, допомагала Є. Озаркевичу укладати словник української медичної термінології, брала участь у виданні медичного журналу «Здоров'є», 1908 видала працю «Вплив температури на осмотичний тиск еритроцитів» (мала декілька перевидань) [21, с. 48].

Вона активна діячка українського жіночого руху, член Українського товариства жінок з вищою освітою, створеного у Львові, організатор гуртка товариства у Перемишлі, була надзвичайно талановитою (автор художніх творів) і ерудованою особистістю, нею захоплювалися Іван Франко, Василь Стефаник, Ольга Кобилянська («Від неї пішло мені те світло, за яким я так тужила, невиразно мріяла», – писала відома буковинська письменниця) [20]). За часів перших національно-визвольних змагань Софія (до 1919 р.) працювала лікарем у Гмінді та Сватобожіцах, у таборах для українських інтернованих, пожертвувавши кар'єрою вченого та лікаря [6; 7]. Її життя, як і життєдіяльність усіх Окуневських – приклад національної гідності, високого патріотизму, взірць яскравого служіння інтересам рідного народу, доброчинності та жертвності заради «ближнього свого».

Софія Окуневська-Морачевська відбулася і як науковець, і як лікар-практик (праця в «Народній лічниці»), і як організатор системи охорони здоров'я (разом з Євгеном Озаркевичем) улаштувала курси для сестер милосердя, курси акушерок, започаткувала лікування раку шийки матки радієм за методикою Марії Скадовської-Кюрі. Велику увагу в лікуванні відводила народній медицині, вивчала лікарські властивості рослин, у цій ділянці для неї авторитетом був травознавець Іван Липа, Софія Окуневська ще на початку ХХ ст. наголошувала, що в Україні цей забутий («занехаяний») спосіб лікування треба актуалізувати, ставила за приклад інтерес європейської академічної медицини до траволікування, де над травниками «не сміються, а поважають більш, ніж доктора, який лікує хімікаліями» [7]. Померла Софія Окуневська 24 лютого 1926 року від гнійного апендициту. Похована на Личаківському цвинтарі у м. Львові [20].

Вагомий слід у становлення і розвиток громадської системи охорони здоров'я у Галичині залишила інша жінка-лікар, організатор медичної освіти (педагог-виховник студентів медичного інституту та фельдшерсько-акушерської школи (1940–1944 рр.)) Софія Парфанович-Волчук (1898–1968 рр.). Вона працювала над розвитком медичної науки, готувала кадри потрібних медичних працівників на ниві своєї спеціальності. Це вчений, педагог, громадський діяч (активний член Українського лікарського товариства, одна із засновників Українського гігієнічного товариства, Союзу українок, очільник товариства «Відродження»), письменниця. Народилася Софія 7 червня 1898 р. у Львові в родині залізничного службовця Миколи Парфановича, який походив з давнього українського шляхетського роду САС Пархоменків, на Гуцульщині діди її були священиками (село Річка, що на Косівщині, потім Отинія, що на Коломийщині). Усім своїм п'ятьом дітям Микола Парфанович дав університетську освіту, з них троє (Софія, Теодор, Костянтин) стали лікарями, двоє (Юлія та Ольга) вчителями [25; 28].

1916 р. Софія блискуче закінчила Львівську жіночу гімназію, а наступного року вступила на медичний факультет Львівського університету, ставши першою україркою, яка здобувала медичний фах, проте через воєнні дії емігрувала до Праги, де продовжувала навчання (1923-1925 рр.). Відтак повернулася до Львова, тут 1926 р. закінчила університет. Ще юною Софія проявила себе як особистість національно свідома, з яскраво вираженою громадянською позицією, була активним членом студентського товариства «Медична громада» у Львові, у Празі належала до української «Академічної громади» і Жіночого студентського товариства. Можемо стверджувати, що Софія Парфанович у своїй професійній діяльності, громадській праці орієнтувалася на українських лікарів-подвижників – Євгена Озаркевича, Мар'яна Панчишина, Софію Окуневську, інших, від останньої вона підхопила естафету жертвовного служіння рідному народові. Софія Парфанович, як і Софія Окуневська, працювала безкоштовно в поліклініці «Народної лічниці». З 1926 р. належала до Українського лікарського товариства (УЛТ), брала активну

участь у лікарських з'їздах, де виголошувала доповіді, уміщувала праці в «Лікарському віснику», а також до Союзу українок, у якому самовіддано працювала до кінця свого життя. Софія Парфанович спричинилася до заснування 1929 р. Українського гігієнічного товариства (УГТ), де очолювала протиалкогольну секцію. Чи не найбільше ця невтомна жінка присвятила свого життя, зусиль, праці антиалкогольному і протинікотинівому «Відродженню», очільником якого була, та однойменного часопису, де була головним редактором, вона активно співпрацювала з товариствами «Просвіта», Українське педагогічне товариство «Рідна школа» (УПТ), «Сільський господар». За цього періоду з-під пера науковця виходять десятки статей, уміщених чи не всіх тодішніх українських часописах, а також праці «Чоловік та жінка» (1930-1935 рр.); «Овочі, ярина та безалкогольні напитки» (1932 р.); об'ємне видання на 572 сторінки «Гігієна жінки» (1939 р.), а також збірка нарисів «Ціна життя» (1937 р.) [25; 28; 34]. Скрізь, де в силу суспільно-політичних обставин, подій, зміни режимів Софії Парфанович доводилося бути, вона не зраджувала своєму основному покликанню – бути лікарем та допомагати ближньому.

Таким чином, аналіз життєдіяльності вищезгаданих постатей у ділянці української медицини дає підстави для висновку, що праця вітчизняних лікарів стала добрим підґрунтям та передумовою для створення української громадської системи охорони здоров'я, яка була альтернативою державній, саме самовіддана (безкорислива, безкоштовна і жертвна) праця українських лікарів і забезпечувала медичну опіку українців (а також представників інших етносів) наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Українські лікарі – патріоти, громадяни-«суспільники» – стали справжніми подвижниками вітчизняної медицини, її засновниками, саме вони заклали міцне підґрунтя для її подальшого розвитку.

Становлення української системи охорони здоров'я в Галичині

До найвизначніших громадських інституцій у ділянці медичної опіки належить «Народна лічниця» у Львові. Її виникнення стало відповіддю на

виклики, які постали перед українством на початку ХХ ст. Нагальною була потреба в такій лікарській установі, яка б надавала безкоштовну медичну допомогу людям, слугувала їх оздоровленню, забезпечувала опіку різних вікових груп та соціальних категорій населення, виховувала у людей розуміння необхідності здорового способу життя.

Відкриттю «Народної лічниці» слугувала копітка праця українських громадських діячів. Завдяки ініціативній групі, куди входили не тільки професійні медики, а й священники, інші громадські активісти, уже наприкінці 1902 року було розроблено статут установи, наріжним завданням якої була безкоштовна медична допомога (і ліки зокрема) незаможним верствам громадян. На офіційне подання К.Левицького, Є.Озаркевича та інших знаних діячів і священників у січні 1903 р. статут затвердило галицьке намісництво.

Яскраву сторінку в розвиток новітньої української медицини вписав її будівничий – лікар Євген Озаркевич. Народився в с. Белелуя Снятинського повіту 8 травня 1861 року, походив з відомого священничого роду, батько Іван Озаркевич – священник, громадський діяч, інтелектуал, володів декількома європейськими мовами, укомплектував велику домашню бібліотеку, брав участь у діяльності «Руської Бесіди», понад 20 років був послом (депутатом) краєвого сойму, а згодом – Віденського парламенту; мати Теофілія – з роду Окуневських. Оселя Озаркевичів була осередком української культури, і серед друзів та рідних її називали «Руськими Атенами». Це не випадково, адже родина Озаркевичів – класичний приклад справжньої української еліти: брат Євгена Лонгин Озаркевич став юристом, працював адвокатом у Городку біля Львова (радянський режим 1939 р. його, літнього й хворого, разом з дочкою та зятем позбавив права жити та працювати на рідній землі: їх арештовано та вивезено до Росії, подальша доля не відома); брат Володимир Озаркевич, священник у Белелуї, одружився з Ольгою Рошкевич (нареченою Івана Франка); сестра Наталія вийшла заміж за Теофіла Кобринського, стала письменницею і громадським діячем; сестра Єроніма поріднилася з родичами Соломії Крушельницької, відома як колекціонер народних мистецьких виробів, 1925 р.

переїхала до радянської України, 1937 р., вочевидь, була репресована, подальша доля не відома [6; 7].

Дивують виняткова працездатність Євгена Озаркевича, титанічна праця, кипуча енергія, організаторські здібності, невтомне бажання працювати для України, велика самопошвята заради науки. Євген Озаркевич упродовж усього 55 років (8 травня 1861 р. – 21 вересня 1916 р., Відень) зробив для розвитку української науки, вітчизняної медицини та національного поступу українців, соціальної та медичної опіки найменш захищених верств населення стільки, скільки б вистачило на життя не одному поколінню фахівців. Він автор перших україномовних наукових медичних праць, дійсний член НТШ, очільник лікарської комісії НТШ, засновник і редактор «Лікарського збірника» – першого україномовного науково-медичного видання, перший укладач наукової української медичної термінології, автор багатьох науково-практичних та громадсько-політичних публікацій, засновник і редактор першого українського санітарно-гігієнічного журналу «Здоров'я», ініціатор створення і директор (до кінця свого життя) першої української амбулаторії «Народна лічниця», перший голова УЛТ у Львові, представник українських лікарів на низці міжнародних наукових конгресів, активний діяч «Просвіти», старший санітарний радник та член Найвищої ради здоров'я у Відні [15].

Євген Озаркевич опублікував українською мовою перші в новітній історії наукові медичні праці з лабораторного дослідження при хворобах печінки та діагностику малярії, був першим доцентом, який започаткував викладання медичних дисциплін українською мовою, першим з вітчизняних лікарів офіційно ставив питання про необхідність відкриття у Львові українського медичного факультету з використанням «Народної лічниці» як його клінічної бази; першим почав публікувати українською мовою реферати та рецензії статей з нових європейських журналів (заснував перше українське реферативне видання), видав низку цінних матеріалів з різних галузей гігієни, що дозволяють вважати його першим українським гігієністом, опублікував перші українські праці з курортології, сприяв відкриттю в Підлютому першого

українського санаторію для хворих на туберкульоз, започаткувавши таким чином українську курортологію; своєю книгою «Пошестні недуги» заклав в українській медицині основи вчення про інфекційні хвороби [6; 7]. Низка цих починів Євгена Озаркевича набагато випереджувала його епоху.

По закінченні Віденського університету (1888 р. отримав диплом доктора усіх лікарських наук), після проходження трирічної практики в клініках столиці Австро-Угорської імперії, після праці повітовим лікарем у Вишеграді (Боснія) Є. Озаркевич 1893 р. повернувся на батьківщину, до Стрия, щоб працювати для рідного народу. Часопис «Діло» із цього приводу зазначав: «Набувши знання і практики між чужими, бажає д-р Озаркевич стати спожиточним своїм землякам і для того осідає в краю... Крок сей д-ра Озаркевича заслуговує на всяке признання і ярко відбиває від поступованя тих руских лікарів, котрі скінчивши університети ідуть відтак в чужину, а не служать своїй вітчизні, котра їх вивела в люде...» [14].

До фундаторів і меценатів “Народної лічниці” справедливо відносять митрополита А. Шептицького, який передав для неї один зі своїх будинків у Львові та переобладнав його за власний кошт, «відступив безоплатно ділянку», на якій розташовувалося господарське приміщення для робітників, які обслуговували Святоюрський комплекс (вул. Озаркевича, 4). Її очільниками за довоєнного періоду ХХ сторіччя стали о. Чапельський і о. Т.Войнаровський [7; 35, с. 77], а членами-меценатами, чисельність яких відразу зросла до 520 осіб, виступили заможні представники українського капіталу та відомі в краї політичні й громадські діячі, священики, юристи, лікарі (Є.Озаркевич закупив у Відні медичне обладнання). Установчі збори товариства відбулися в січні 1903 року, до нього ввійшло 800 осіб [35, с. 78].

Через перешкоди з боку урядових чинників приміщення було відкрите не влітку, як планувалося, а аж 22 вересня 1903 р., а вже з 1 жовтня «лічниця» почала свою діяльність з чотирма відділами: очний, хірургічний, терапевтичний, гінекологічний, де працювала перша жінка-лікар у Галичині С. Окуневська-Морачевська). Варто зазначити, що з-поміж перших 12 лікарів

(Є.Озаркевич, М.Вахнянин, Я.Грушкевич, С.Окуневська-Морачевська, Р.Брайтер, К.Вільчек, А.Вольф, С.Заблоцкий, ін.) були не лише українці, але й євреї та поляки (хірургічний відділ). Наступного року відкрили дитячий відділ. Невдовзі постала потреба у створенні такого лікувального закладу, який би працював цілодобово та надавав медичні послуги тяжким хворим. Станом на 1906 рік було вже сім відділів, окрім згаданих, ще шкірний і ЛОР-недуг, натомість скоротилася кількість лікарів до 9 осіб [6; 7; 40].

У промові, виголошеній 22 вересня 1903 р. з нагоди освячення цієї «культурно-гуманітарної установи», митрополит означив її наріжне завдання – допомога для «нищого і страждаючого людства» «без національних різниць» [40, с. 20–21], що означало: тут зможуть отримувати повноцінну безкоштовну лікарську допомогу не тільки українці, а й поляки, євреї, представники інших національних меншин що, власне, й вирізняло «Народну лічницю» від аналогічних польських чи єврейських закладів, де при наданні спектру лікарських послуг медики зважали на етнічну приналежність пацієнтів.

У «внутрішньому і дитячому», «хірургічному», «окулістичному», «жіночому» відділах «Народної лічниці» до початку Першої світової війни надали поради та лікування чи обстежили близько 16 тис. хворих, при чому з-поміж пацієнтів цього закладу українці становили лише 30 % [3, с. 8–9]. 1912 року лічниця маючи вісім відділів, надала медичну допомогу 3250 хворих зі Львова й околиць, усього було 10000 відвідувань [3, с. 8–9; 38, с. 181]. З російською окупацією під час Першої світової війни «Народна лічниця» перетворилася в російський шпиталь, по відступі військовики цинічно пограбували його [3, с. 8-9].

На початку 1920-х років «Народна лічниця» почала відновлювати свою діяльність. Це було за умов польської окупації краю досить складно. Її першим директорами після війни стали єпископ Й.Боцян (1918–1919 рр.) і прелат Л.Куницький (1919–1921 рр.). Вони та їхні наступники – відомі лікарі й громадські діячі (С.Дрималик (помер наприкінці 1923 р. від зараження крові, яке одержав під час проведення в ній операції), М.Вахнянин, І.Куровець)

поліпшували матеріально-технічну базу закладу, залучали до праці на громадських засадах чи за символічну оплату кращих українських лікарів і студентів медицини [3, с.10-11; 35, с.78].

У квітні 1922 р. внесли зміни до статуту «Народної лічниці», які, крім амбулаторного лікування, дозволяли відкрити стаціонарне відділення [12]. Упродовж 1920-х років у закладі працювало 14–18 українських лікарів, які щороку амбулаторно чи стаціонарно лікували від 6,5 до 8,3 тис. осіб. Багатьом з пацієнтів робили складні безкоштовні хірургічні операції, забезпечували медичне лікування. Студенти-медики щороку здійснювали по 17-25 тис. оглядів і порад. Така благодійницька діяльність львівської «Народної лічниці» мала широкий резонанс і визнання серед населення західноукраїнських земель. Тому сюди за допомогою приїжджали хворі не лише зі всієї Галичини, а й з Волині, Холмщини. Ця медична опіка мала наднаціональний характер: до прикладу, 1924 р. з-поміж пацієнтів закладу українці становили 54,5 %, поляки – 33 %, євреї –10 % та ін. [3; 12; 13]. У першій половині 1930-х років 55 % пацієнтів становили учні навчальних закладів товариства УПТ «Рідна школа», а також українські безробітні, інваліди, вдови, митці, вчителі [23].

У 1927 році в «Народній лічниці» працювало 16 лікарів (М.Панчишин, М.Музика, Т.Туна-Надрагова, Тит Бурачинський, М.Вахнянин, Я.Гинилевич, М.Дзерович, Л.Максимонько, О.Подолинський, В.Кашубинський, С.Парфанович та ін.), за рік вони прийняли 16000 хворих. 1937 р. приблизно кожний 12-й львів'янин звертався за медичною допомогою до української амбулаторії. До числа лікарів потрібно додати такі імена: Я. Рудницька-Криштальська, Н.Лук'янович, Г.Лук'янович, Є.Дурделло, Я.Малис, О.Філяс, Р.Осінчук, І.Гриневецький, О.Пелех, І.Сімович, І.Довбуш, Б.Макарушка, М. Бойко, О.Чайківська-Пшепюрська, Ю.Кордюк, які самовіддано працювали для людей. Із 15 000 первинних хворих лише 10 000 були українці, 3 500 становили поляки, 1000 осіб – євреї, було понад 200 німців та 42 особи інших національностей [3; 7; 35, с.79].

Одним з важливих напрямів розвитку «Народної лічниці» стало будівництво окремого шпиталю. Ця ідея виникла 1921 р., а вже наступного року влаштували перші збори коштів – 200 дол. [3; 40, с. 22]. У квітні 1928 р. створили спеціальний комітет будови та будівельну комісію, до яких увійшли Є.Бурачинський, О.Подолинський, М.Галібей, М.Стефанівський. За підтримки Української греко-католицької церкви та національних інституцій розгорнули масштабну акцію зі збору пожертв, яка охопила всі західноукраїнські землі й еміграцію. Упродовж десятиліття за допомогою 75 меценатів і населення краю зібрали понад 600 тис. зл. Митрополит Андрей Шептицький, який був опікуном «Народної лічниці», надав ділянку землі під будову шпиталю. Колишній директор психіатричного шпиталю на Кульпаркові Малішевський заповів на його побудову 75 тисяч золотих [7].

Польська влада часто свідомо чинила бюрократичні перешкоди: не хотіла допустити створення ще однієї української громадської медичної установи, яка фактично виконувала завдання відповідного державного міністерства. Подолати всі труднощі допомагала Українська парламентська презентація, митрополит А.Шептицький та впливові українські політичні, фінансово-економічні й громадські кола. Шпиталь «Народної лічниці» проектувався за кращими зразками такого роду європейських закладів. Його відкрили лише у жовтні 1938 р., хоча перший камінь заклали у вересні 1930 р. [3; 40, с. 23-63]. Головним лікарем став д-р Тит Бурачинський. Шпиталь мав 10 відділів, у тому числі «зубний», аналітичну лабораторію, рентгенкабінет, фізіотерапевтичний кабінет [3; 7].

Доглядали за хворими сестри-монахині чину св. Вікентія. За своїм обладнанням, кваліфікованими фахівцями, доглядом за хворими шпиталь став одним із найкращих медичних закладів у Львові. Через адміністративні перешкоди, а головне відсутність необхідного медичного персоналу й обладнання не змогли відкрити подібні лічниці у повітах краю.

Діяльність Українського лікарського товариства на ниві забезпечення медичної опіки населення та розвитку медичної науки

Вагомий внесок у становлення системи охорони здоров'я в Галичині, медичне обслуговування, пропаганду здорового способу життя зробило Українське лікарське товариство, члени якого активно співпрацювали з іншими українськими інституціями в розв'язання цих проблем.

Успішна діяльність «Народної лічниці» та інші чинники (зокрема збільшення кількості українських лікарів) зумовила потребу створення професійного товариства, яке б гуртувало у своїх лавах лікарів. 1 жовтня 1910 року у Львові відбулися збори 63-х лікарів, які вирішили заснувати Українське лікарське товариство (тодішня назва – «Руське лікарське товариство»), головою якого став директор «Народної лічниці» й очільник Лікарської комісії НТШ Євген Озаркевич, почесним головою – проф. Іван Горбачевський із Праги. Були окреслені наріжні цілі УЛТ: домогтися в урядових чинників створення Української лікарської палати, видати фахову термінологію в порозумінні з лікарями Наддніпрянщини, видавати фаховий лікарський часопис [6; 7].

УЛТ тісно працювало з НТШ, уже наступного року Наукове товариство імені Шевченка видало «Порадник гігієнічно-лікарській. Недуги пошесні», автором якого став Є.Озаркевичем, де в доступній формі було описано десять інфекційних захворювань, долікарську допомогу, домашні засоби попередження, дезінфекції [6; 7; 15]. Не дивно, що це видання стало настільною книгою галицьких родин.

1912 році у Львові почав виходити перший науково-популярний медичний журнал українською мовою – «Здоровле» – орган УЛТ, редактор місячника – Є.Озаркевич, адміністратор часопису – д-р Д.Бережницький. Девізом журналу були слова: «В здоровому тлі здорова душа, де сила – там воля витає!» Частими авторами місячника були І.Горбачевський, С.Дрималик, С.Вітошинський, П.Турянський та ін. Друкувався у місячнику син Івана Франка Петро Франко. Часопис редагували на високому науковому рівні, він містив матеріали науково-методичного і практичного значення. Тут публікувалися новини зі світової медицини, цікаві факти і події із життя медичних організацій різних країн, питання здоров'я і захворюваності різних народів. Є.Озаркевич виступив

зі статтями із загальної, комунальної та шкільної гігієни, з гігієни праці, гігієни харчування, про кліматичні станції – Підлюте, Космач, Жаб'є, про гомеопатію та ін., публікував тут фрагменти термінологічного латинсько-німецько-українського словника. Журнал став популярним серед населення, мав понад 400 передплатників у Львові та в Галичині. Видання його перервала Перша світова війна [6; 7].

Маємо приклади харитативної (доброчинної) праці українських лікарів М. Панчишина, М. Музики, І. Куровця в самаританській секції Українського горожанського комітету в 1919-1920 рр., які фактично започаткували систему опіки над українськими ветеранами й інвалідами війни. Так, у грудні 1920 р. вони організували для них перший «захист» у Львові. У січні того ж року УЛТ видало за власний кошт кількатисячним тиражем «Відозву» про боротьбу з тифом і запобігання різним пошестям. Її поширили з-поміж українців краю [24, с. 42–43]. Як засвідчують джерела, відповідно до укладених з УЛТ домовленостей, лікарі здійснювали безкоштовні медогляди в українських захоронках, дитячих садках, «пораднях для матерів», вакаційних оселях, бурсах, а також навчальних закладах, що перебували у віданні Українського педагогічного товариства «Рідна школа», «Української захорони», Українського товариства опіки над дітьми і молоддю, жіночих та інших організацій. Окрім цього, лікарі проводили широку просвітницько-роз'яснювальну роботу в пресі та шляхом лекційної пропаганди. Сотні науково-популярних статей та окремих видань, як також «відчити» й реферати, знаходили багатотисячну аудиторію, яка таким шляхом одержувала основи гігієнічних знань та переконувалася в необхідності вести здоровий спосіб життя і вживати заходів задля запобігання поширенню інфекційних та інших хвороб [35, с. 79; 38, с. 183].

Актуалізовані джерела увиразнюють співпрацю українських лікарів Галичини з колегами з радянської України та української еміграції, яка мала насамперед науково-академічний характер, хоча вони були корисними і для широкої просвітницької роботи. 1931 р. Українське лікарське товариство

отримало комплект радянських видань, що в доступній формі популяризували основи санітарно-гігієнічних знань серед різних верств народу [24, с. 36]. Обговорювалися плани щодо їхнього перевидання спільно з «Просвітою». З українськими медиками в тісних стосунках перебували Іван Горбачевський, Ярослав Окуневський, ін. видатні українські лікарі європейського значення, які працювали поза межами Галичини.

На жаль, не увінчалися успіхами намагання Українського лікарського товариства заснувати власні громадські заклади, які б надавали консультації і медичну допомогу незаможним верствам населення. Єдина такого роду «амбулаторія» розгорнула активну діяльність із січня 1933 р. у Коломиї зусиллями очільника філії товариства О.Козакевича [13; 24, с. 38].

Важливою подією в розвитку української системи охорони здоров'я стала поява у січні 1933 р. проекту створення Ради суспільної опіки (неформального «національного міністерства здоров'я»), який був результатом тривалих дискусій членів УЛТ. Об'єднавши зусилля всіх українських громадських, політичних, фінансово-економічних чинників, вона мала представляти інтереси української суспільності Галичини у сфері охорони здоров'я [13, с. 43]. На жаль, ці заходи не увінчалися успіхом, позаяк своїми завданнями рада явно дублювала функції відповідних урядових та адміністративних структур і до того ж претендувала на субсидії з бюджетних фондів, влада придушила цю ініціативу українських медиків у зародку, не допустивши навіть до публічного обговорення проекту, щоби не збурювати громадської думки.

Відновлене 28 квітня 1990 року Українське лікарське товариство (УЛТ) у Львові вважає себе чинним спадкоємцем традицій та ідеології УЛТ (1910-1939 рр.). На сучасному етапі УЛТ є складником Всеукраїнського лікарського товариства і Світової федерації українських лікарських товариств (СФУЛТ), діяльність у яких здійснює через своїх повноважних представників, висунутих до ексекютив цих інституцій. Мета організації: збереження та зміцнення здоров'я народу шляхом розв'язання професійних, соціальних та етичних проблем, пов'язаних з лікарською практикою. Сприяючи побудові

демократичного суспільства, товариство впливає на державну та суспільну політику України в галузі медицини та охорони здоров'я. Сьогоднішнє УЛТ у Львові сприяє вихованню нового покоління медиків шляхом вивчення та збереження історичної спадщини української та світової медицини, видає газету «Народне здоров'я» (спільно з медичним університетом); його зусиллями створено Музей медицини Галичини імені Мар'яна Панчишина і його філію в с.Бунів на Яворівщині; відновлено будинок Мар'яна Панчишина, де зараз функціонує Головна управа УЛТ, Лікарський клуб імені Юрія Липи; відкрито пам'ятника Мар'яну Панчишину; 2010 р. організовано 13-й конгрес СФУЛТ та святкування 100-річчя УЛТ у Львові (вересень 2010); низку науково-практичних конференцій тощо [6; 7].

Роль Українського гігієнічного товариства у вихованні здорового способу життя дітей та дорослих (1929-1939 рр.)

В Українському гігієнічному товаристві (1929-1939 рр.) гуртувалися українські медики, котрі з великою самопосвятою працювали на ниві охорони здоров'я та медичного забезпечення українців краю, вели активну протиалкогольну та протинікотинову діяльність, пропагували з-поміж сільського населення основи гігієнічних знань, включалися разом з іншими українськими громадськими товариствами до просвітницької діяльності, самовіддано (безкоштовно) працювали в «Народній лічниці», яка надавала медичні послуги малозабезпеченим верстам населення, тощо.

Попри наріжне завдання – пропагувати основи гігієни, УГТ займалося широким просвітництвом українців: улаштовувало популярні виклади, виставки, курси для медсестер та санітарних робітників, поширювало знання про здоровий спосіб життя в періодиці, шляхом видання летючок, популярних брошур, місячника «Народне здоров'я» (з 1937 року). Окрім цього, воно організувало та утримувало амбулаторії, туберкульозні диспансери, «спортову» й «євгенічну пораду» (Львів), ін., а також створювало вакаційні осередки для дітей та юнацтва (з-поміж них найвідоміша кліматична станція біля Підлютого (Рожнятівщина, що на Івано-Франківщині).

Виникло УГТ 1929 р. у львівській оселі Мар'яна Панчишина, де відбулися збори, на яких ухвалили створити Українське гігієнічне товариство для поширення в народі основ гігієни. М. Панчишин став не тільки засновником, очільником, а й меценатом УГТ. Завдяки активній діяльності його провідних діячів (лікарів Т. Бурачинського, О. Козакевича С. Магальяса, М. Музики, Р. Осінчука, С. Парфанович, П. Цимбалістого та ін.) товариство розбудовувало свою організаційну мережу, вдосконалювало методи і форми масового просвітництва дітей та дорослих у ділянці пропаганди та формування здорового способу життя. Його успіхи, до прикладу, ілюструє результати діяльності за два роки: станом на 1931 р. воно налічувало 182 особи, третину з яких становили студенти-медики; у краї створено філії; прочитано 150 рефератів, які прослухало понад 17 тисяч осіб; засновано «спортову порадню», яка проводила медичне обстеження українських спортсменів, надавала їм поради-рекомендації щодо ефективного тренування, удосконалення фізичного розвитку, здорового способу життя; відкрито «євгенічну порадню», яка надавала консультації щодо уникнення спадкових хвороб особам, що бажали вступити в шлюб (за думкою Ярослава Ганіткевича, це була «перша медико-генетична консультація на наших землях, яка повинна була сприяти покращанню генофонду нації» [6].

За активного сприяння греко-католицького духовенства, УПТ «Рідна школа», «Просвіти» в повітових містах почали діяти філії УГТ, проте тільки шість із них працювали офіційно, інші перебували в напівлегальному стані, оскільки очільникам товариства не вдалося внести зміни до статуту, які б уможливили відкривати його осередки селами. За даними лікарі Т. Воробця, 1932 р. мережа УГТ охоплювала мало не всі місцевості Тереховлянщині [4, с. 319-320], отже, такі кружки працювали нелегально. Польська влада постійно чинила утиски та заборони щодо УГТ, масові репресії та судові процеси активних членів, зокрема націоналістично налаштованого студентства, мотивуючи тим, що під його прикриттям діють «антидержавні елементи». Це, до слова, стало однією з причин занепаду УГТ, окрім того, йому постійно

бракувало кваліфікованих кадрів, тоді як частина українських медичних працівників нижчої кваліфікації з упередженням ставилася до УГТ [35, с. 67].

УГТ активно прислужилося до поширення знань з основ здоров'я з-поміж учнівства: за його ініціативи та підтримки інших громадських організацій у приватних навчальних закладах Українського педагогічного товариства «Рідна школа» було введено гігієну як навчальний предмет. Спільно з українськими інституціями «Відродження», «Рідна школа», «Пластом», Союзом українок, іншими товариствами УГТ проводило протинікотинову та антиалкогольну боротьбу у стінах приватних навчальних закладів: улаштовувало місячники, тижні тверезості, організовувало тематичні лекції, свята та інші заходи, метою яких була пропаганда здорового способу життя.

1937 року УГТ почало видавати ілюстрований місячник для населення – «Народне здоров'я». В ньому друкувалися матеріали про основи гігієни та санітарії, здоровий спосіб життя, способи долікарської допомоги, попередження пошесних (інфекційних) хвороб, про догляд за хворими та ін. Редакторами і основними авторами місячника були С. Парфанович, М. Панчишин, Р. Осінчук, М. Корнилів-Василів. Місячник набув значного поширення серед населення Львова і Галичини, сприяв засвоєнню гігієнічних навиків і підвищенню санітарної культури міщан і селян. У 1938 році УЛТ і УГТ підготували до видання двотомну «Книгу здоров'я», що була фактично популярною енциклопедією здоров'я. Матеріали (понад тисячу сторінок) опрацьовував д-р М.Корнилів-Василів. Утім, з приходом радянських військ на терени Галичини вони були знищені [6], УГТ, як і всі українські громадські товариства, були заборонені.

У ділянці просвітництва Українське гігієнічне товариство тісно співпрацювало з «Медичною громадою», «Просвітою», УПТ «Рідна школа», Українським лікарським товариством, «Відродженням». Часопис «Новий час» за 13 лютого 1935 р. з нагоди 25-річного ювілею «Медичної громади» відзначав: «Дуже велику увагу звернено на фахове виображення членів та на виховання їх на правдивих громадян... Т-во вело живу культурно-освітню

працю... Кермувала нею окрема Культурно-Освітня Комісія. Завданням цієї Комісії було виховати членів Т-ва на будучих лікарів-суспільників, корисних для української нації. Майже кожної неділі виїздили члени Т-ва у підльвівські села з рефератами, що їх виголошено разом 107 та переведено 1 курс першої санітарної помочі» [38, с. 182]. Як бачимо, послідовно втілювалися в життя ухвали товариства про зобов'язання кожного члена виголосити щонайменше «один гігієнічний реферат на рік» (1926 р.); про потребу «освідомити гігієнічно кожне українське село» (1927 р.); про організацію курсів санітарної допомоги і видання пропагандистської літератури відповідного спрямування (1929) тощо [1, с. 68-76; 35, с. 78]. Дієвою була участь студентів-медиків в антитуберкульозній і антиалкогольній кампаніях 1932 і 1933 рр.: лише у 1928-1933 рр. вони, за нашими обрахунками, провели близько 530 «відчитів» на зазначену тематику в усіх повітах краю. У кожному такому заході пересічно брали участь 60-90 осіб. Цей факт, а також улаштування спільно з УЛТ «протитуберкульозних» і санітарних курсів, курсів «швидкої допомоги», слухачі яких самі згодом виступали з лекціями селами, промовисто свідчить про реальний вагомий внесок студентства у формування уявлень про здоровий спосіб життя серед широких верств українців [1, с. 68-76; 35, с.79].

За 1930-х рр. рівень медичного обслуговування в Галичині залишався украй низьким, а через високу вартість медичних послуг воно було недоступним більшості українців. Ситуація ускладнювалася й тим, що з-поміж населення були відсутні елементарні знання з основ гігієни і санітарії, здорового способу життя. Ці прогалини в державній системі охорони здоров'я зуміли компенсувати українські громадські товариства, з-поміж яких помітне місце посідало УГТ, що спрямовувало зусилля на медичну допомогу найменш захищеним верствам, зокрема селянству, та пропаганду й виховання здорового способу життя.

Отож свої наріжні завдання УГТ реалізовувало, покладаючись винятково на власні ресурси, позаяк не отримувало державних субсидій, на відміну від ідентичних польських і єврейських інституцій. Аналіз джерельної бази дає

підстави стверджувати, що товариство мало великі перспективи діяльності на ниві оздоровлення населення Галичини, про це, до прикладу, засвідчує функціонування шести секцій: організаційно-пропагандистської, туберкульозної, антиалкогольної, венерологічної, фізичного виховання, редакційної, які, власне, й окреслювали ключові напрями праці УГТ. Його першим важливим заходом стало обстеження понад трьох десятків сіл, які найбільше потерпали від інфекційних захворювань. Результати цього обстеження показали: основна причина (у 80-90 % випадків) поширення «пошестей» стала неізолюваність хворих від здорових людей. Інший приклад: лише впродовж 1929-1930 рр. (чи не вперше в краї) за допомогою придбаних товариством 35 рентгенографів було обстежено майже третину сільських громад Галичини [17; 18].

Іншим важливим напрямом діяльності стала роз'яснювальна робота з профілактики захворювань та формування елементарних гігієнічних знань у дітей та дорослих. На підставі звітів з діяльності УГТ за 1929-1931 рр. можемо говорити про певні успіхи в цій ділянці: члени товариства було підготували близько 80 тематичних рефератів, виступили із понад 300 лекцій, провели десятки триденних лекторіїв. Число учасників цих просвітніх заходів вражає: близько сорок тисяч селян. Українські медики та студенти поширювали тисячі примірників «рефератів» (брошур, листівок) і «таблиць» (агітаційних плакатів), які в доступній формі знайомили дітей та дорослих із симптомами захворювань, надання допомоги хворим та заходи із запобігання виникнення і поширення недуг. Цікаво, що таку профілактично-роз'яснювальну діяльність активні діячі поширювали на Волині, Холмщині, Поліссі. Дещо менші об'єми праці були в антиалкогольній й венерологічній секції УГТ [17; 18]. Така діяльність УГТ викликала «серед широких кіл у місті й на селах живе зацікавлення справами народного здоров'я. Люди зрозуміли потребу співучасті всіх на здоровельному фронті» [4, с. 319]. Вона особливо актуалізувалася у грудні – місяці боротьби з туберкульозом у багатьох країнах Європи та в Галичині – за ініціативи Міжнародного антитуберкульозного союзу. Уже на

зорі свого існування (1929 р.) УГТ спільно з «Народною лічницею» заснувало у Львові перший у Польщі український туберкульозний диспансер. До кінця 1929 р. восьмеро лікарів оглянули в ньому понад тисячу пацієнтів, однак через брак коштів заклад невдовзі припинив існування. Така ж доля спіткала і відкрити цими установами за підтримки митрополита А.Шептицького влітку 1930 р. Кліматологічну станцію в Підлютому, що призначалася для оздоровлення хворих на туберкульоз представників української інтелігенції [17; 18; 22].

Свою діяльність УГТ не концентрувало лише на Галичині, а поширювало й на інші українські землі: на початку 1930-х рр. воно співпрацювало з низкою наукових і громадських установ радянської України – Туберкульозним клінічним інститутом, Державним венерологічним інститутом у Харкові, Туберкульозним інститутом у Києві, Всеукраїнським товариством культурних зв'язків та ін. Проте, окрім кількох фактів обміну літературою, сталої співпраці налагодити не вдалося. Більші успіхи були в ділянці співпраці з Польським антитуберкульозним союзом, Польським гігієнічним товариством, єврейським Товариством охорони здоров'я й іншими національними організаціями Польщі: було влаштовано кілька спільних виставок, лекторіїв, інших заходів, які продемонстрували успішність таких форм співробітництва.

Таким чином, незважаючи на недосконалість системи здоров'я в Австро-Угорській імперії, саме вона дала поштовх до розвитку української медицини та формування медичної інтелігенції. Ще 1867 р. львівські медики створили Товариство галицьких лікарів, за їх прикладом товариства для захисту своїх прав організували аптекарі, зубні техніки, бальнеологи. 1900 р. виникло товариство «Поліклініка Львівська», метою якого була безкоштовна допомога пацієнтам, постачання їм ліків зі знижкою. «Поліклініка Львівська» мала амбулаторію та лабораторію. Лікарі влаштовували наукові конференції, видавали медичні часописи. На початку ХХ ст. у Галичині українські медики зробили великий внесок у розвиток української академічної медицини, вітчизняної системи охорони здоров'я.

Створене 1903 р. у Львові товариство «Народна лічниця» стало найбільшою подією в історії розвитку української громадської системи охорони здоров'я. Тут отримували повноцінну лікарську безкоштовну допомогу не тільки українці, а й поляки, євреї, представники інших національних меншин. Вона мала наднаціональний характер. Це відрізняло «Народну лічницю» від аналогічних польських чи єврейських закладів, де медики зважали на етнічну приналежність пацієнтів.

Велику роль у становлення і розвиток української медичної науки зробило Українське лікарське товариство, сьогодні воно відновлене і вважає себе чинним спадкоємцем традицій та ідеології УЛТ (1910-1939 рр.) в ділянці збереження та зміцнення здоров'я народу шляхом розв'язання професійних, соціальних та етичних проблем, пов'язаних з лікарською практикою.

Вагомим чинником у ділянці формування масових знань з основ гігієни і санітарії, запобігання виникненню і поширенню різних захворювань, передусім туберкульозу, виховання здорового способу життя дітей та дорослих Галичини стала діяльність Українського гігієнічного товариства (1929–1939 рр.). Означені напрями діяльності, а також боротьба з алкоголізмом та тютюнопалінням стали реальним внеском у збереження генофонду українського народу, що піддавався національній, соціальній і політичній дискримінації з боку польського державного режиму. «Народна лічниця», УЛТ, УГТ разом з іншими національними громадськими інституціями компенсували прогалини в державній системі охорони здоров'я, спрямовували зусилля на допомогу найменш захищеним верствам, зокрема селянству та студентству.

Література:

1. Беч Л. З. Начерк історії Медичної Громади (1910-1935) / Л.З. Беч // 25-ліття Українського Лікарського Товариства і Медичної Громади. – Львів, 1935. – С. 59–77.
2. Богаченко М. Медицина Дрогобича : Історичні нариси / М. Богаченко, М. Романяк. – Дрогобич: Коло, 2008. – 472 с.

3. Бурачинський Т. 25-ліття «Народної Лічниці» / Т. Бурачинський // 25-ліття «Народної Лічниці». – Львів, 1930. – С. 3–17.

4. Воробець Т. Др Тома Воробець голова філії УГТ в Теробовлі На сторожі народного здоров'я (Філія Укр. Гігієнічного Т-ва в Теробовлі) / Теофіль Воробець // Теробовлянська земля. Історично-мемуарний збірник. - Ред. кол. Іван Винницький (голова) та ін. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: НТШ. Український архів, 1968. – С. 317– 321.

5. Ганіткевич Я. Ярослав Окуневський – видатний лікар, генерал медичної служби Австро-Угорського флоту, український національно-просвітницький діяч / Я. Ганіткевич // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2012. – №2. – С.104–115.

6. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах. НТШ та ін. / Ярослав Ганіткевич. – Львів, 2004. – 365 с.

7. Ганіткевич Я. Українська медицина Львова до початку Другої світової війни [Електронний ресурс]. Режим доступу // ntsh.org/.../ukrayinska-medicina-lvova-do-pochatku-drugoyi-svitovoyi-viyuni

8. Гвоздецький Т. Смертельність дітей в нашім краю / Т. Гвоздецький // Пропамятна книга «Просвіти». – Львів, 1910. – С.265–269.

9. Гонський Я. Іван Горбачевський в спогадах і листуванні / Я. Гонський. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2004. – 184 с.

10. Горбачевський І. З моїх споминів / І. Горбачевський // 25-ліття Українського Лікарського Товариства і Медичної громади. – Чикаго, 1975. – Репринтне видання 1935 року. – С. 14–17.

11. Данилюк Н. Діяльність І.Я. Горбачевського у Науковому товаристві імені Шевченка [Електронний ресурс]. Режим доступу // [ntsh.org // ...oldconf.neasmo.org.ua/node/1588](http://ntsh.org/...oldconf.neasmo.org.ua/node/1588)

12. 25-ліття “Народної Лічниці“. – Львів, 1930. – 14 с.

13. 25-ліття Українського Лікарського Товариства і Медичної Громади. – Львів, 1935. – 129 с.

14. Діло. – 1893. – 15 квітня.

15. Євген Озаркевич // Енциклопедія українознавства. [Енциклопедія українознавства. Словникова частина. – Париж, Нью-Йорк, 1966. – Т. 5. – С. 1830-1841.
16. Загальні Збори «Медичної Громади» // Студентський вістник. – 1931. – Ч. 7-8. – С. 171-173.
17. Звіт з діяльності Українського гігієнічного т-ва у Львові за рік 1930/31. – 8 с.
18. Звіт з діяльності Українського гігієнічного товариства у Львові за час від 21. 01. 1929 до 28. 11. 1930 рр. – Львів, 1913. – 12 с.
19. З діяльності «Медичної Громади» // Студентський шлях. – 1933. – Ч. 10-12. – С. 324-325.
20. Історія України // Енциклопедичний довідник. – К. : Генеза, 2008. – С. 796.
21. Кіцера О. Софія Атанасівна Окуневська-Морачевська – перша жінка Буковини і Галичини / О. Кіцера, О.Кіцера, Н. Кіцера // Жіночий лікар. – 2011. – №1. – С.48-49.
22. Кліматична Станція на Соколі // Новий час. – 1931. – 24 липня.
23. Кого лікує «Народна Лічниця?» // Діло. – 1935. – 8, 10 квітня.
24. Кордюк І. Історія УЛТ за 25 літ існування / І.Кордюк // 25-ліття Українського Лікарського Товариства і Медичної Громади. – Львів, 1935. –С. 23-45.
25. На пошану Софії Парфанович. Лікарський збірник наукового товариства ім. Шевченка. – Львів-Чікаго, 1999. – Т. VI. – 139 с.
26. Наукові праці, документи і матеріали професора Івана Горбачевського (До 150-річчя від дня його народження). – Львів, 2005. – 292 с.
27. Огляди та статті невстановлених авторів про становище українських дітей і студентів у Східній Галичині, суспільну опіку над ними, із зазначенням статистичних даних дитячої смертності з 1900 р. та загальної кількості жертв серед українського населення Східної Галичини періоду світової та громадянської війни. 1919-1921 рр. // Центральний державний історичний

архів у Львові (Далі – ЦДІА). – Ф. 462. Український горожанський комітет. – Спр. 23. – 108 арк.

28. Парфанович-Волчук Софія // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. – Париж, Нью-Йорк, 1966. – Т. 5. – С. 1950–1964.

29. М. Бережанщина / М. Паскар // Лікарі Тернопільщини. Хронологія імен та фактів. – Тернопіль : Лілея, 1996. – С.34–42.

30. Прохання засновників Товариства галицьких аптекарів про затвердження чи зміни у запропонованих статутах. 1875–1886 рр. // ЦДІА. – Ф. 146. Галицьке намісництво, м. Львів. 1772-1921. – Оп.58. – Спр.2508. – 91 арк.

31. Прохання засновників Товариства галицьких лікарів у м. Львові і в м. Кракові про затвердження запропонованих статутів. 1892–1895 рр. // ЦДІА. – Ф. 146 Галицьке намісництво, м. Львів. 1772-1921. – Оп.58. – Спр.2490. – 66 арк.

32. Прохання засновників товариства «Зубні техніки для Галичини» в м. Львів про затвердження запропонованого статуту і рішення з цього питання. 1904 р. // ЦДІА. – Ф. 146 Галицьке намісництво, м. Львів. 1772–1921. – Оп.58. – Спр.2495. – 12 арк.

33. Прохання засновників Товариства лікарів «Поліклініка Львівська» про затвердження запропонованого статуту і рішення з цього питання. 1900 р. // ЦДІА. – Ф. 146 Галицьке намісництво, м. Львів. 1772-1921. – Оп.58. – Спр. 2497. – 3 арк.

34. Пундій П. Українські лікарі: Бібліографічний довідник / П. Пундій. – Львів; Чикаго, 1994. – Кн.1. Естафета поколінь національного відродження. – 326 с.

35. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина ХІХ ст. — кінець 30-х років ХХ ст.) / Борис Савчук. – Івано-Франківськ : Плай, 1999. – 138 с.

36. Статут бальнеологічного товариства у м. Львів. 1895 р. // ЦДІА. - Ф. 146 Галицьке намісництво, м. Львів. 1772-1921. – Оп.58. – Спр.2499. – 8 арк.

37. Ткаченко С.З. К истории развития профилактического направления советского здравоохранения в западных областях УССР / С.З. Ткаченко // К истории медицины на Украине (На материалах западных областей УССР, Закарпатья и Буковины) : сборник научных трудов. – Львов, 1961. – С.111–118.

38. Федорак Н. Роль громадських організацій у медичному й санітарно-гігієнічному обслуговуванні українців Галичини (1920-1930-ті роки) / Нестор Федорак // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. ХУІІІ. – С.179–185.

39. Шапиро И.Я. Из истории медицинского образования в западных областях Украины и на Буковине / И.Я. Шапиро. – Львов, 1957. – 61 с.

40. Шпиталь Народної Лічниці ім. Митрополита Шептицького. Пропамятна книга з нагоди відкриття. – Львів, 1938. – 65 с.

41. Шумська В. Охорона здоров'я в Тернополі і Тернопільському повіті у 1772-1918 роках / В. Шумська // Наукові записки Тернопільського національного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Історія. – Тернопіль, 2010. – Вип. 2. – С.46–49.

42. Юркевич О.Г. Український вчений світової слави / О.Г. Юркевич // Аксиоми для нащадків. Українські імена у світовій науці: Збірник нарисів. – Львів: Каменяр, 1991. – С.152–160.

43. Як працювала «Медична Громада» у Львові // Новий час. – 1935. – 13 лютого.